

PFANDER, Karl Gottlieb

(1803-1865)

**İslâm karşıtı
eser ve faaliyetleriyle tanınan
Alman misyoneri.**

Stuttgart'a bağlı Waiblingen kasabasında doğdu. 1825'te, hıristiyan ilâhiyatının yanında İslâmiyat ve Arapça da okuduğu Basel Protestan Misyonerlik Okulu'nu bitirdi. Mezuniyetinin ardından Kafkasya'ya gönderildi. Karabağ merkez olmak üzere on yıl bölgede ve İran'da faaliyet gösterdikten sonra Rusya'nın Kafkasya'da Protestan misyonerliğini yasaklaması üzerine 1839'da Hindistan'a gitti. Kalküta'da Urduca öğrenen Pfander, bağlı bulunduğu Basel Protestan Misyonerlik Okulu'nun muvafakatıyla İngiliz Misyonerlik Cemiyeti'nin üyesi oldu, İngilizler'in desteğiyle Hıristiyanlığı yaymaya çalıştı. Bu arada Mevlânâ Ali Hasan, Seyyid Muhammed Hâdî ve Rahmetullah el-Hindî gibi âlimlerle yaptığı münazaralardaki başarısızlığı sebebiyle âmirleri ve arkadaşlarının gözünden düştü. Bunun üzerine önce Peşâver'de görevlendirildi (1855), daha sonra da Hindistan'ı terkettti. 1857'de, Canterbury başpiskoposu tarafından Hindistan'daki hizmetlerinden dolayı kendisine ilâhiyat doktoru unvanı verilen Pfander ertesi yıl İstanbul'da görevlendirildi. Burada Sultan Abdülaziz ile görüşüp ona Hıristiyanlığın Hindistan'da hızla yayıldığına dair yanlış bilgi verdi. Durumu araştıran padişah Rahmetullah el-Hindî'yi İstanbul'a davet etti. Pfander muhtemelen 1865'in sonlarına doğru İngiltere'ye gitti ve 1 Aralık'ta Londra'da öldü.

Arapça, Farsça, Türkçe ve Urduca bilen Pfander müslümanlarla alenî tartışmalara girmiş, devamlı surette Hz. İsa'nın tanrılığından, İncil ve Tevrat'ın tahrifata uğramadığından, ancak Hıristiyanlığın kabulüyle günahattan kurtulmanın mümkün olacağından bahsederek müslümanlar, İsa Mesih'e inanmaya çağırmıştır. Bunu yaparken de İslâmiyet'i vahiy yerine bazı tarihsel, psikolojik ve fiziksel sebeplerle açıklama gayretinde bulunmuş, Gustav Weil'in yıkıcı fikirlerini tekrarlayıp Kur'an ve Hz. Muhammed hakkında ağır sözler sarfetmiştir. Ancak kendi inançlarını yeterince savunamadığı, özellikle teslîs, hulûl ve aslî günah kavramlarına açıklık getiremediği için saldırganlaşmış, İslâmî değerlere karşı saygısız davranışlar sergilemiştir. Özellikle halkın, din adamlarının ve siyasetçilerin huzurunda yapılan Agra'daki münazaralarda

Rahmetullah el-Hindî ile aralarında ciddi tartışmalar olmuştur. Pfander ısrarla savunduğu Hz. İsa'nın tanrılığı, İncil ve Tevrat'ın orijinalliği yanında İslâmiyet'in Hıristiyanlık'tan esinlendiğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Rahmetullah el-Hindî teslîsin aklen mümkün olamayacağını ortaya koymuş, Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'in lafzî ve mânevî tahrifata uğradığını, her ikisinin de sıhhati konusunda hıristiyanların kendi aralarında dahi ihtilâflar bulunduğunu, bu kitaplarda pek çok çelişki ve hataya rastlandığını, Tevrat ve İncil'den alıntılar yaparak asırlar öncesinden Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair müjde verildiğini göstermiştir. Pfander ise buna karşılık Kitâb-ı Mukaddes'teki bazı farklılıkların yazım hatalarından kaynaklanmış olabileceğini söylemiştir.

Hindistan'da başarılı olamayan ve sadece ikisinin adı tesbit edilebilen birkaç müslümanı dinlerinden döndüren Pfander, İstanbul'da da tutumunu değiştirmiş ve İslâm'a karşı aynı saldırgan ifadeleri tekrarlamayı sürdürmüştür. Bu arada bazı çalışmalarının Türkçe tercüme hazırlatarak halka dağıtmıştır. İlk günlerde birtakım kişilerin ilgisini çekmiş de daha sonra şiddetli bir direnişle karşılaşmış, şikâyetler üzerine hükümet tarafından, "İslahat Fermanı'nın din ve mezhep hürriyeti verdiği, ancak bunun diğer dinlere yönelik tahkir edici ifade serbestliği mânâsına gelmediği, ayrıca ısrar ve zorlamalarla din değiştirtmeye yönelik planlı çalışmalar yapma hürriyetinin sözü olmadığı" gerekçesiyle 1864'te faaliyetleri engellenmiştir. 1857 bağımsızlık savaşı sırasında müslümanları teşkilâtlandırıp İngilizler'e karşı savaşan ve daha sonra Mekke'ye giderek orada yaşayan Rahmetullah el-Hindî 1863 yılı ortalarında Sultan Abdülaziz'in daveti üzerine İstanbul'a gelip Pfander'in ve diğer misyonerlerin propagandalarına cevap vermeye başlamış, Pfander'le yaptığı tartışmalara dair *İzhârü'l-hak* adlı eserini burada yazmıştır (ayrıca bk. RAHMETULLAH el-HİNDÎ).

Pfander'in aslı Almanca olan (*Die Wege der Wahrheit*) ve Ermenice, Farsça, Urduca, Türkçe ve Arapça'ya çevrilerek yayımlanan *Mizânü'l-hak*'tan başka *Miftâhu'l-esrâr* ve *Tarîku'l-hayât* adlı Farsça iki kitabı daha vardır. William St. Clair Tisdall bu üç eseri gözden geçirip İngilizce'ye tercüme etmiştir (*The Balance of Truth*, London 1910; *The Key of Mysteries*, London 1912; *The Path of Life*, London 1912). Ayrıca kaynaklardan, *Remarks on the Nature of*

Muhammadanism, *Hallü'l-işkâl*, *Hadîs ve İzhârü'd-dini'n-Naşrânî* adlı çalışmalarının da varlığı öğrenilmektedir (Rahmetullah el-Hindî, I, 31). Rahmetullah el-Hindî ile 1854'te yaptıkları tartışma *el-Münâzaratü'l-kübrâ beyne'l-'allâmeti's-Şeyh Rahmetillâh ve'd-duktûri'l-Kıssis Fander* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Abdülkâdir Halîf, Riyad 1405/1985; Mekke 1410/1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Karl Gottlieb Pfander, *The Mizanu'l-Haqq: The Balance of Truth* (trc. W. St. C. Tisdall), London 1910; a.mlf., *Miftahu'l-Asrar: The Key of Mysteries* (trc. W. St. C. Tisdall), London 1912; a.mlf., *Tariqu'l-Hyat: The Path of Life* (trc. W. St. C. Tisdall), London 1912; Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, I-II; Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, "Münâzaratü'l-Hindî'l-kübrâ beyne's-Şeyh Rahmetullâh ve'l-Kıssis Fander" (a.e. içinde), II, 403-466; W. St. C. Tisdall, *The Religion of the Crescent or Islam: Its Strength, Its Weakness, Its Origin, Its Influence*, London 1895; a.mlf., *Muhammadan Objections to Christianity*, London 1904; W. Muir, *The Mohammedan Controversy*, Edinburgh 1897; J. Richter, *A History of Protestant Missions in the Near East*, London 1910, s. 100-103, 173-175; L. L. V. Werff, *Christian Mission to Muslims*, California 1977; Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, Richmond-Surrey 1993, bk. İndeks; Fatma Genel, *Karl G. Pfander'in Mizânü'l-hakk'ı Işığında İslâm ve Hıristiyanlığa Bakışının Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 2002), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Christine Schirrmacher, "Muslim Apologetics and the Agra Debates of 1854: A Nineteenth Century Turning Point", *The Bulletin*, XIII/1-2, Hyderabad 1994, s. 74-84; Clinton Bennett, "The Legacy of Karl Gottlieb Pfander", *International Bulletin of Missionary Research*, XXII/2, Ventnor 1996, s. 76-81.

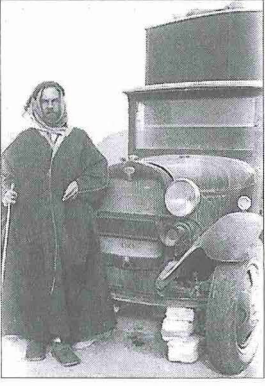
AYDIN TOPALOĞLU

PHILBY, Harry St. John Bridger

(1885-1960)

İngiliz seyyahı ve siyaset adamı.

Seylan adasında doğdu. Yüksek öğrenimini Cambridge Üniversitesi Trinity College'da şarkiyat alanında yaptı. 1908'de İngiltere'nin Hindistan'daki koloni yönetiminde memur oldu. Farsça ve Arapça'nın yanı sıra Urdu, Pencâbî ve Belûcî dillerini öğrendi. 1915'te Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan İngiliz ve Hint birliklerine katılmak üzere Irak'ta görevlendirildi. 1917-1918'de, Şerif Hüseyin isyanını desteklemek ve Abdülaziz b. Suud'u Osmanlılar'la birlikte hareket eden Reşidîler'e karşı savaşmaya ikna etmek üzere Arabistan'a gönderildi. Savaş sonrasında İngiltere'nin bölgeyle ilgili politikasında görüş ayrılığına düştüğü için Temmuz 1921'de memuriyeti bıraktı.

Harry St. John
Bridger Philby

Kasım 1921'de İngiltere'nin Ürdün temsilciliğine tayin edildi ve 1924'e kadar kaldığı bu görevinden yahudilerin bölgeye başlayan toplu göçlerini uygun bulmaması sebebiyle istifa etti. Ertesi yıl İbn Suûd'un Hicaz'ı ele geçirmesinin ardından Cidde'ye yerleşerek ticarete başladı.

Philby'nin 1930 yılında İslâm'a girmesi ve Abdullah adını alması kralın kendisine olan güvenini arttırmasına yol açtı; artık ülke içi geziler için çoğu yabancıdan esirgenen izni rahatlıkla alabiliyordu. Tam anlamıyla amacına ulaşmasa da büyük çölü geçmek için yaptığı yaklaşık 3000 kilometrelik tehlikeli Rub'ulhâli gezisi (1931-1932) bunlardan biridir. Bu arada 1930'lu yıllarda petrol şirketlerine verdiği danışmanlık hizmetlerinden ve İngiltere'ye gönderdiği müzeli malzemelerden önemli gelir elde etti. 1939'da İngiltere'ye gitti ve İşçi Partisi'nden milletvekili adayı oldu; ancak seçilemedi. Siyasetteki başarısızlığının ardından 'Philby planı' diye bilinen ve yahudilerin Batı Filistin'e yerleştirilmesine karşılık yurtlarını kaybedecek Araplar'a yer bulma ve Arap kamuoyunu yatıştırma sorumluluğunu üstlenmesi beklenen Suudi Arabistan'a 20 milyon sterlin maddi yardım sağlanmasını öngören bir plan geliştirdi. Fakat Weizmann gibi siyonist liderlerin desteklediği bu plan İbn Suûd, İngiltere ve Amerika'dan onay alamadığı için başarısız kaldı. II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere karşıtı ve Hitler lehine söylemlerinden dolayı Ağustos 1940'ta bir süredir bulunduğu Karaçi'de tutuklanarak İngiltere'ye gönderildi ve savaşın sonuna kadar göz hapsinde tutuldu.

Temmuz 1945'te Suudi Arabistan'a dönen Philby tekrar ticarete başladı. 1950-1953 yıllarında Suudi Arabistan'daki gezilerine devam etti; bu arada bölgenin İslâm öncesi tarihi üzerine yaptığı araştırmalarını yoğunlaştırdı. Ancak yakın arkadaşları ve hâmisleri İbn Suûd'un ölümünden

(1953) sonra tahta geçen Suûd b. Abdülazîz'in ve kraliyet ailesinin diğer üyelerinin petrolün getirdiği zenginlikle ortaya çıkan yeni ve müsrif hayat tarzlarına sert eleştiriler yönelttiği için Nisan 1955'te Suudi Arabistan'ı terketmek zorunda kaldı ve Beyrut'a yerleşti. Ağustos 1960'ta Moskova'da katıldığı XXV. Şarkiyatçılar Kongresi'nden dönüşünde 30 Eylül 1960 tarihinde kalp rahatsızlığından öldü ve müslüman mezarlığına gömüldü.

Seyahatlerinde topladığı arkeolojik kalıntıları, çok sayıda jeolojik bulguyu, flora ve fauna örneklerini çeşitli müzelere, tarih ve coğrafya derneklerine bağışlayan Philby'nin çıktığı keşif gezileriyle ilgili kayıtları *The Heart of Arabia* (London 1922), *Arabia of the Wahhabis* (London 1928), *The Empty Quarter* (London 1933), *Sheba's Daughters* (London 1939), *A Pilgrim in Arabia* (London 1946), *Arabian Highlands* (Ithaca 1952) ve *The Land of Midian* (London 1957) başlıklı kitaplarında geniş şekilde yer almıştır. Onun Suudi Arabistan tarihi üzerine yazdığı asıl önemli eserleri *Arabia* (New York 1930), *Arabian Jubilee* (London 1952) ve *Saudi Arabia* (London 1955) adlı kitaplarıdır. *Arabian Days* ile (London 1948) *Forty Years in the Wilderness* (London 1957) ise kendi otobiyografileridir. Ayrıca *Harun al Rashid* (London 1934), *The Background of Islam* (Alexandria 1947), *Arabian Oil Ventures* (Washington 1964) adlı kitapları ve çeşitli dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. Philby'nin İbn Suûd ile olan otuz yılı aşkın dostluğu, Suudi Arabistan'ın kuruluş ve gelişme dönemleriyle ilgili bilgi ve görüşlerinin değerini arttırmaktadır. Ancak krala duyduğu hayranlık, İngiltere hükümetinin politikalarına karşı geliştirdiği eleştirel yaklaşım, yazılarında izlediği hırçın ve kavgacı üslup ve tarih verirken yaptığı dikkatsizlikler söz konusu kıymetli malzemenin nesneliliğine ve güvenilirliğine gölge düşürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayrî Hammâd, *'Abdullâh Filbî: Kıt'a min târîhi'l-'Arabi'l-hadis*, Beyrut 1961; G. Ryckmans, *H. Saint John B. Philby: le "sheikh Abdallah", 3 avril 1885-30 septembre 1960*, İstanbul 1961; E. Monroe, *Philby of Arabia*, London 1973; A. C. Brown, *Treason in the Blood: H. St. John Philby, Kim Philby and the Spy Case of the Century*, Boston 1994; R. Bidwell, *Travellers in Arabia*, London 1994, s. 96-115; J. Halperin, *Eminent Georgians: The Lives of King George V, Elizabeth Bowen, St. John Philby and Nancy Astor*, New York 1995, s. 129-172; M. Kaufman - M. Gudman, *The Magnes-Philby Negotiations, 1929: The Historical Record*, Jerusalem 1998; M. Ali

Büyükkara, *Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul 2004, s. 3-4, 47-48, 138-139, 150-151, 171; G. Rentz, "Philby as a Historian of Saudi Arabia", *Studies in the History of Arabia* (ed. A. al-Tayyib al-Ansary), Riyad 1979, I/2, s. 26-32; J. Goldberg, "Philby as a Source for Early Twentieth-Century Saudi History: A Critical Examination", *MES*, XXI/2 (1985), s. 223-243; C. E. Bosworth, "Philby", *EP²* (İng.), VIII, 302-303.

MEHMET ALİ BÜYÜKKARA

PHRANTZES, Georgios

(bk. SPHRANTZES, Georgios).

PINAR, Selahattin

(1902-1960)

Türk şarkı bestekârı
ve tambur icracısı.

22 Ocak 1902 tarihinde İstanbul Üsküdar'da Altunizade semtinde doğdu. Babası, son İstanbul kadısı ve İstanbul İktisat ve Ticaret Mektebi medenî hukuk müderrislerinden Sâdık Efendi, annesi İsmet Hanım'dır. İlk öğrenimine babasının kadı olarak görev yaptığı Çal'da (Denizli) başladıktan sonra babasının Saros ve Edirne'ye tayin edilmesi üzerine öğrenimine buralarda devam etti. Ailece İstanbul'a döndüklerinde bir süre İtalyan Ticaret Mektebi'ne devam ettiyse de müziğe olan ilgisi sebebiyle burayı bitiremedi. On dokuz yaşında tamamen müziğe yöneldi ve İstanbul'un en gözde gazinoları ile radyoda çok sevilen bir icracı oldu. Atatürk'ün de beğendiği sanatçılardan olan Selahattin Pınar 6 Şubat 1960 akşamı Kadıköy'de Todorî Lokantası'nda öldü. Cenazesi ertesi gün Şişli Camii'nde kılınan namazından sonra Zincirlikuyu aile mezarlığına defnedildi. Ölümünden sonra Mecidiyeköy'de bir sokağa onun adı verildi.

Bestelediği eserler, tamburdaki icrası ve okuyuşu ile dönemin en popüler sanatçıları arasında sayılan Selahattin Pınar anesinin aldığı ud dersleri sırasında müziğiyle tanıştı. 1914'te Üdfî Sâmî Bey'den ud dersleri alarak müziği çalışmalarına başladı. Ancak on dokuz yaşında udu bırakıp tambura yöneldi ve bu sazda kendini kabul ettirerek "Tambûri Selahattin" olarak tanındı. Sonraları Üsküdar Müzik Cemiyeti adını alan Dârülfeyz-i Müsiki Cemiyeti'nin Atâ Bey (Öztan) tarafından ikinci defa teşkil edilmesi esnasında (1920) kurucular arasında yer aldı. Bu dönemde Kaşıyanık Hüsâmeddin Efendi, Üdfî Sâmî Bey, Ali Rifat Bey (Çağatay), Muallim Kâzım Bey (Uz), Yüsufopaşazâde Enderûnî Celâl Bey ve